VIKIPEEDIA

Nama keel

Nama keel, *Khoekhoegowab* (endise nimetusega hotentoti või damara keel, mõnedes allikates[2] khoekhoe keel) kuulub khoisani keelkonda keskkhoisani keelte hulka [3]. Seda kõneldakse Namiibias, Lõuna-Aafrika Vabariigis ja Botswanas[1]. Nama keeles on kasutusel ladina kiri.[1]

Nama keele rääkijaid on 251 100: Namiibias räägib seda keelt 200 000 inimest, Lõuna-Aafrika Vabariigis 50 900 ja Botswanas 200 inimest.[1] Nendes riikides räägitakse nama keelt enim Oranje jõe ja Namakwalandi piirkonnas [1]. Nama keel on oma rääkijate arvu poolest khoisani keelte seas üks elujõulisemaid.[4]

Nama keel on Namiibia riigikeel.[1] Nama keelt õpetatakse alg- ja põhikoolides, Namiibia Ülikoolis on seda keelt võimalik õppida doktoriõppe tasandini; loodud on namakeelsed raadiosaated ja grammatika ning välja antud sõnaraamatuid. Piibel tõlgiti nama keelde 1966. aastal. Keel on kasutusel ka asjaajamiskeelena.[1]

Nama keelel on neli dialekti: kesk-damara, damara, namidama ja sesfonteini damara.[1]

Nama keel (Khoekhoegowab)	
Kõneldakse	Namiibia Lõuna-Aafrika Vabariik Botswana
Piirkonnad	Oranje jõe piirkond, Namakwaland
Kokku kõnelejaid	251 000 [1]
Keelesugulus	khoisani keeled keskkhoisani keeled **nama keel**
Ametlik staatus	
Ametlik keel	Namiibia
Keelekoodid	
ISO 639-3	naq

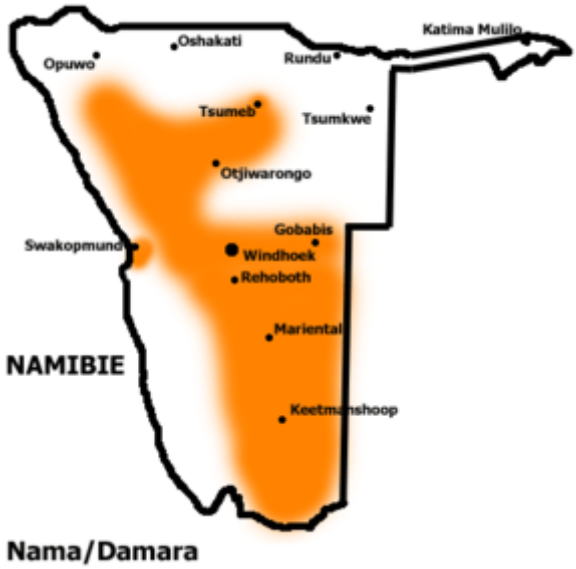

Nama keele leviala Namiibias

Sisukord

Fonoloogia
Ortograafia
Grammatika
Keelenäiteid
Viited
Välislingid

Fonoloogia

Nama keelele on iseloomulikud oraalse ehk suus tekitatud õhuvooluga ingressiivsed (sissehingamisel moodustatavad) konsonandid – imihäälikud. Need on ainulaadsed, esinedes vaid Namiibia ja Lõuna-Aafrika khoisani keeltes, millest viimaste hulka nama keel kuulub.[5]

Nama keeles on 5 vokaali: /i e a o u/, millest kolmel, /ĩ ã ũ/, esineb ninahääliku allofoon. */a/* häältdub *[ə]* -na enne */i/* -d või */u/* -d.</ref name=Haacke/>

Konsonante on 31, nende hulgas 20 imihäälikut.[6]

Egressiivsed konsonandid (õhk voolab heli tekitamisel väljapoole):[6]

	Bilabiaalsed	Alveolaarsed	Velaarsed	Glotaalsed
Nasaalid	m	n		
Plosiivid	p ~ β	t ~ ɾ	k	ʔ
Afrikaadid		t͡sʰ	k͡xʰ	
Frikatiivid		s	x	h

Imihäälikud:[6]

	Afrikaadid		"Teravad" imihäälikud		Ortograafia standardkuju
	Dentaalsed	Lateraalsed	Alveolaarsed	Palataalsed	
Klusiilid	ǀ	ǁ	!	ǂ	!g
Nasaalid	ŋ ǀ	ŋ ǁ	ŋ !	ŋ ǂ	!n
Hõngushäälikud	ŋ̊ ǀ ʰ	ŋ̊ ǁ ʰ	ŋ̊ ! ʰ	ŋ̊ ǂ ʰ	!h
Glotaalnasaalid	ŋ̊ ǀ ˀ	ŋ̊ ǁ ˀ	ŋ̊ ! ˀ	ŋ̊ ǂ ˀ	!
Frikatiivid	ǀ͡χ	ǁ͡χ	!͡χ	ǂ͡χ	!kh

Nama keel kuulub toonikeelte hulka, st intonatsioonierinevused eristavad sõnade tähendusi.[7] Nama keeles on neli distinktiivset tooni */ā̋, á, à, ȁ/*. Kõrge toon häältdub kõrgemalt (esinedes kõrgetel vokaalidel (*/í, ú/* või nasaalidel */ń, ḿ/*)) kui keskkõrgetel või madalatel (*/é, á, ó/*).[6]

Diakriitikud:[8]

á – tõusev toon

a – muutumatu toon

à – langev toon

ā – pikendatud häälik

ã – nasaal e ninahäälik

ä – eraldab vokaali diftongist e täishäälikuühendist

Rõhk asub enamasti esimesel silbil.[9]

Ortograafia

Nama keeles on kasutatud erinevaid ortograafiavariante. Kõige levinuma kohaselt kasutatakse konsonante *b*, *d*, *g* madala tooniga sõnades ja konsonante *p*, *t* ja *k* kõrgema tooniga sõnades. *W* esineb ainult vokaalide vahel ja vastavalt tonaalsusele võib seda asendada *b* või *p*.[9]

Grammatika

Nama keele tund

Nama keeles esineb laiemalt levinud sõnajärje tüüp: subjekt-objekt-verb (SOV).[10] Keeles on kolm sugu: meessugu, naissugu ja kesksugu. Mees- ja naissoost sõnadel esineb ainsus, duaal (kaksus) ja mitmus, ent kesksoost sõnadel saab esineda ainult ainsus ja mitmus.[10]

Üldstruktuurilt on nama keel sünteetiline: paljud sõnad koosnevad lauses mitmest morfeemist (tüvimorfeemist ja muutemorfeemidest (aglutinatsioon)).[11] Nama keel on flektiivne, st sõnad esinevad mitmesugustes käänetes ja pööretes: seal on palju tüvesiseseid, tähendust mõjutavaid häälikuvariatsioone.[12]

Keelenäiteid

’áop	*ke*	*//nǽãpá*	*kè*	*mǽǽ*
'mees'	kääne	'seal'	kauge minevik	'seisma'

'Mees seisis seal.' [10]

’áop	*ke*	*’àríp*	*à*	*kè*	*mũũ*
'mees'	kääne	'koer'	akusatiiv	kauge minevik	'nägema'

'Mees nägi koera.' [10]

Levinud fraase:[13]

!Gãi tses – Tere päevast!

!Gãi //hoas – Tere hommikust!

!Gãi !hoes – Tere õhtust!

Matisa – Kuidas läheb?

!Gãise !gu re – Head aega!

!Haese mugus – Peatse nägemiseni!

Arvsõnu nama keeles:[14]

- üks – */úí*
- kaks – */ám*
- kolm – *!noná*
- neli – *hàká*
- viis – *kóro*
- kuus – *!naní*
- seitse – *huu*

- kaheksa – *//xáísá*
- üheksa – *kxòese*
- kümme – *tìsí*
- sada – *kái tìsí* (otsetõlkes 'suur kümme')

Viited

1. The Ethnologue (http://www.ethnologue.com/language/naq) Nama, The Language of Namibia. Kasutatud 20.09.2013
2. Bernard et al. 2000. Keelteatlas. Maailma keelte päritolu ja areng. Singapur: Koolibri
3. Eesti Keele Instituut (http://www.eki.ee/knab/lgv/kh2.htm#98001085) *sub* nama. Kasutatud 17.09.2013
4. Encyclopædia Britannica (http://www.britannica.com/EBchecked/topic/316784/Khoekhoe-languages#ref828182), Khoekhoe languages.Kasutatud 24.10.2013
5. Austin, P. K. 2009. Tuhat keelt. Elavad, ohustatud ja hääbunud. Tallinn: Koolibri
6. Beach, Douglas M. 1938. The Phonetics of the Hottentot Language. Cambridge: Heffer.
7. Karlsson. 2002. Üldkeeleteadus. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus
8. Omniglot. The Online Encyclopedia of Writing Systems and Languages (http://www.omniglot.com/writing/khoekhoe.htm) Khoekhoe (Khoekhoegowab). Kasutatud 24.10.2013
9. Haacke, Wilfrid. 1999. *The Tonology of Khoekhoe (Nama/Damara). Quellen zur Khoisan-Forschung/Research* in Khoisan Studies, Bd 16. Cologne: Rüdiger Köppe Verlag
10. The World Atlas of Language Structures Online (http://wals.info/languoid/lect/wals_code_kho), Khoekhoe. Kasutatud 24.10.2013
11. About World Languages (http://aboutworldlanguages.com/Nama) Nama. Kasutatud 24.10.2013
12. Ariste. 1972. Maailma keeled. I Euroopa, Aasia ja Afrika keeled. Tartu.
13. Hagman, Roy S. 1977. *Nama Hottentot Grammar*. Language Science Monographs, v 15. Bloomington: Indiana University
14. Zompist. Numbers in 5020 Languages (http://www.zompist.com/numbers.htm), *sub* Nama. Kasutatud 29.10.2013

Välislingid

- Nama keele leviala kaart (http://llmap.org/languages/naq.html) Kasutatud 17.11.2013
- Nama (KhoeKhoegowab) Phrase Video Lessons (http://www.wideopenspacesamy2.blogspot.com/2007/02/khoekhoegowab-language-lesson-videos.html) Kasutatud 17.11.2013
- An 8-minute clip of spoken Hottentot (khoekhoegowab) (https://www.youtube.com/watch?v=a6TZkkD1amE) Kasutatud 17.11.2013
- Khoekhoe phonology and a story by Johanna Brugman (http://johannabrugman.com/Khoekhoe/Khoekhoe.html) Kasutatud 17.11.2013. Inglise keeles.
- Nama keele sõnastik (http://starling.rinet.ru/cgi-bin/response.cgi?root=new100&morpho=0&basename=new100\ckh\kkh&limit=-1) Kasutatud 17.11.2013. Inglise keeles.

Pärit leheküljelt "https://et.wikipedia.org/w/index.php?title=Nama_keel&oldid=5296790"

Selle lehekülje viimane muutmine: 09:16, 26. aprill 2019.

Tekst on kasutatav vastavalt Creative Commonsi litsentsile "Autorile viitamine + jagamine samadel tingimustel"; sellele võivad lisanduda täiendavad tingimused. Täpsemalt vaata Wikimedia kasutamistingimustest.